

סימן מב : מזונות הבנים

ערעור וערעור-נגדי על פסק דינו של בית הדין האזורי בתל-אביב שניתן ביום י"ד בחשוון תשל"ג (תיק לב2408/) בענין מזונות ילד.

הצדדים התגרשו בהסכמה והגישו הסכם גירושין שקבל תוקף של פס"ד ביום כ' באב תש"ל.
לפי ההסכם נשאר הילד ברשות האם, והאב ישלם עבור החזקתו ע"י האם.
ואלו הסעיפים של ההסכם הנוגעים לענין :

3. הבן ג. יליד 21.12.1966, יישאר בחזקתה של האשה עד הגיעו לגיל 18 שנה. לבעל רשות בכל זמן לפנות לבית הדין ולבקש החזקת הבן אם טובת הבן תדרוש זאת.

4. הבעל ישלם לאשה עבור החזקת הבן כל עוד יהיה בחזקתה סך 350. - ל"י (שלוש מאות וחמישים ל"י) לחודש, החל מיום סידור הגט ועד הגיעו לגיל 18 שנה או שיסיים בית ספר תיכון, התאריך המאוחר ביניהם. תמורת הנ"ל מתחייבת האשה להחזיק את הבן ולדאוג לחינוכו ולכל מחסורו.

9. הבעל יהיה רשאי לראות את הבן לפחות שלוש פעמים בשבוע מחוץ לדירת האשה, ולפחות 2 שבתות לחודש ומחצית חופשות לימודים וחגים יבלה הבן אצל אביו".

לאחר כשנתיים הגישה האם תביעה לביה"ד האזורי, תיק לב2408/, ובו היא תובעת שסכום המזונות יוצמד למדד יוקר המחיה, וכן לחייב את האב לקחת את הבן אליו כמוסכם בסעיף 9, ועל תקופה שהבן צריך להיות אצל האב והוא אינו מקבלו, עליו לשלם לאם עבור החזקתו נוסף לסך 350 ל"י שנקבע. כן ביקשה תשלום נפרד ונוסף עבור טיפול רפואי וכן עבור החזקת מטפלת.

ביה"ד האזורי לאחר ששמע את טו"מ שני הצדדים וב"כ, החליט ב-י"ד בחשוון תשל"ג שאין לחייב את האב להצמיד את הסכום שהתחייב למדד, אבל לעומת זאת הרשה לאם להגיש תביעה להגדלת מזונות "אם יחולו שינויים כלכליים והיוקר יגדל", ודחה תביעת האב לחייב את האם להשתתף בהחזקת הבן אם ההוצאות יעלו על הסך הנ"ל. ביה"ד לא נכנס לעובי הקורה להחליט אם המלה "רשאי" שבסעיף 9 להסכם, הוא רשאי כפשוטו ואינו חייב, או אם לא יעשה כן יצטרך לשלם לאם תמורת זה. כן פטר ביה"ד את האב מהוצאות רפואיות.

על פסק זה מערערים שני הצדדים.

האם מערערת בכתב הערעור על שביה"ד לא הצמיד את הסכום למדד, על שביה"ד לא הגדיל את סכום המזונות למרות שקבע ביה"ד שהיוקר גדל מיום ההסכם, על שלא חוייב האב בהוצאות ריפוי, ועל שלא חייב את האב לקחת את הבן אליו ואם אינו עושה כן, שישלם עבור החזקתו.

האב מערער בערעור שכנגד, על שביה"ד קבע שאם יחולו שינויים כלכליים תוכל האם להגיש תביעה לביה"ד, ועל שביה"ד לא חייב את האם להשתתף בעול החזקת הילד, כפי שהתחייבה בסעיף 4 בסופו.

באשר לטענות ב"כ האם שצריכים להצמיד את הסכום למדד, הוסיף וטען בפנינו כי דיברו על כך לפני עריכת ההסכם ומתוך טעות לא כתבו את זה בהסכם, למרות שהאם היא עורכת דין במקצועה. כן הוא טען שהאם משלמת עבור מטפלת וזה עולה לה כ-575 ל"י לחודש והיא דורשת שהאב ישתתף במחצית הסכום.

ב"כ האב טען לעומת זאת, שהסכום 350 ל"י לחודש שנקבע אז, היה סכום גבוה במיוחד ולא מיועד רק למזונות הבן אלא נעשה כדי לעזור גם לאם שהיתה אז במצב כספי קשה, וסוכם ביניהם שכאשר ישופר מצבה הכספי של האם יקטינו את הסכום שנקבע עבור מזונות הבן (ועתה האם מרויחה יפה כעורכת דין מוצלחת), ולכן לא הוצמד הסכום למדד. הוא חזר על הטענה שהאם התחייבה לזון את הבן גם מעל ומעבר לסך הנ"ל ואין מקום להחלטת ביה"ד שיש מקום לתבוע את האב אם היוקר יאמיר. כן הוא טען שהאם התחייבה לטפל בבן וזה כולל גם הוצאות רפואיות.

תביעת האשה להגדיל המזונות של הילד, יש לדון בה משני פנים :

1. מכח ההסכם כפי שנאמר בו בסעיף 4 : "הבעל ישלם עבור החזקת הבן כל עוד יהיה בחזקתה, סך 350 ל"י לחודש וכו".

2. מכח חיוב האב לזון את בנו. במקרה זה - תביעת האשה בתור אפוסטרופסית, מכיון שהבן נמצא אצלה, וזה בהתאם לסעיף 3 שבהסכם.

אשר לתביעה מכוח ההסכם, הדבר ברור, שאין ההתחייבות שבהסכם מחייבת אלא את הסכום שנקוב בהסכם בלבד, ואין שינוי במדד או התייקרות יכולים להשפיע כל שהו על התחייבות זו.

אם כן אין לנו לדון אלא מכוח החיוב של האב לזון את ילדיו. חיוב זה יש לו שני מקורות הלכתיים :

א.

בסימן ע"ג לענין מזון הילדים עד גיל שש. חיוב זה כפי שמפורש שם הוא לא לפי עשרו "אלא לפי צרכן בלבד". ואין ביחס לחיוב זה חילוק בין עשיר לעני, ואפילו עשיר ומכובד, אינו חייב ליתן לבניו אלא המספיק להם לפי צרכם (מלשון "בית יוסף" וב"ח שם), ואין בזה שום מחלוקת ושום דעה המחייבת יותר מזה.

דברי תוס' הג"א ומרדכי שלפיהם מזון הבנות לאחר מיתת אביהן הוא לפי עשרו וכבודו של האב, בניגוד לדעת הרמב"ם וכפי שפסק בשו"ע כמותו בסי' קי"ב ע"פ הירושלמי, אינם נוגעים לחיוב מזונות הילדים בחיי האב. החיוב לאחר מותו מנכסי האב הוא מתנאי כתובה, ואילו החיוב בחייו שהוא בין לבנים בין לבנות, מקורו בתקנות אושא, ואין שייכות וקשר בין שתי התקנות. זהו דבר המובן מאליה, וכן יש לראות מביאור הגר"א בסי' קי"ב סקט"ו שציין שם מקור ההלכה בירושלמי, שנראה שם שמשווה חיוב לזון הבנות מתנאי הכתובה - להתחייבות הבעל שקיבל עליו לזון את בת אשתו, והעיר ע"ז שהוא בניגוד למה שנראה בגמרא דילן, ושמרדכי והגר"א פסקו כש"ס דילן, אבל לא העיר כלום על האמור בסי' ע"ג בחיוב האב לזון ילדיו.

(אשר לדעת הרמב"ם בנוגע למזון הבנות לאחר מיתת האב, כיון שלמד זאת מהירושלמי וכנ"ל, והירושלמי משווה חיוב זה להתחייבות לזון את בת אשתו, פשוט שלא ניתן לחלק ביניהם, וכשם שלגבי בת אשתו החיוב הוא כעני המשרה אשתו ע"י שלישי, כן הוא החיוב לגבי הבנות הנ"ל. ושינוי הלשון מסי' קי"ב "לבת פוסקים לה דבר המספיק לה בלבד" כלשון הנאמר בסי' ע"ג, לבין הלשון בסי' קי"ד לגבי החייבות לזון את בת אשתו שנאמר שם: "משלם כמו שזן את אשתו ע"י שלישי", אינו אומר כלום, כי מאחר שמזון הבנות הוא רק עד שתתגרנה, היינו רק בעודן קטנות, לא היה יכול לומר "כמו שזן את אשתו ע"י שלישי", שכן צרכי הקטנה שונים הם מאשר צריכה האשה. ולא כן במזון לבת אשתו שיתכן שהיא כבר גדולה, וחיובו כלפיה הוא גם אם נשאת לאיש כמבואר שם.

אך כל זה אינו שייך לנידונו שהמדובר על מזונות הבן בחיי האב).

ב.

אכן חיוב נוסף יש על האב לזון את הבנים מדין צדקה, והוא כמבואר בסי' ע"ב:

... אם היה אמיד שיש לו ממון הראוי ליתן צדקה המספקת להם מוציאים ממנו בעל כרחו משום צדקה, וזנים אותם עד שיגדלו.

פשוט הוא שבאמיד, חיוב זה משום צדקה שהוא ככל האמור בדיני צדקה (יו"ד סי' ר"ט):

כמה נותנים לעני - די מחסורו אשר יחסר לו.

בזה צריך לדון לפי הרגל הבן, שזה בגדר "אשר יחסר לו". וגם בפחות מבן שש האב חייב בזה נוסף על חיובו מכוח התקנה וכנ"ל.

אכן, כשזה מדין צדקה יש לברר גם את אפשרויותיה של האם, שכן גם האשה מחוייבת מדין צדקה. ובמקרה שגם היא אמידה יש לדון על חלוקה נאותה של חיוב זה שמדין צדקה שעל האב והאם כאחד.

במקרה דנן, שהילד כבר למעלה משש, אין החיוב מכוח התקנה אלא מדין צדקה בלבד.

במקרה דנן, נאמר בסעיף 4 שבהסכם שהובא לעיל:

"הבעל ישלם לאשה עבור החזקת הילד, כל עוד יהיה בחזקתה, סך 350 ל"י לחודש וכו' ועד הגיעו לגיל 18 שנה או שסיים ב"י תיכון וכו'. תמורת הנ"ל מתחייבת האשה להחזיק את הבן ולדאוג לחינוכו ולכל מחסוריו".

על פי זה טוען האב, שהאשה קיבלה על עצמה התחייבות למלא כל מחסורו תמורת הסכום הקצוב 350 ל"י לחודש, שלפי זה, אמנם האב חייב לזון את בנו, אולם האשה קיבלה על עצמה התחייבות זו במקומו, על כן פטור הוא מכל חיוב שהוא.

נראה לי שטענה זו אין לקבל, כי האמור בסעיף 3 של ההסכם, כשם שהאמור בסעיף 4 של ההסכם שהבן ישאר בחזקת האם, ניתן להתפרש כהענקת **זכות** לאשה להחזיק את הבן תמורת הסך 350 ל"י שהאב התחייב לשלם לה עבור זה, אבל אין הכרח שיתפרש שזו גם **התחייבות** מצדה לעשות זאת כל עוד האב עומד בהתחייבותו. ועפ"י הכלל הנקוט בידינו שיד בעל השטר על התחוננה, אין לחייבה בזאת, אם אינה מוכנה להחזיק בבן תמורת הסכום הנקוב.

מסקנת הדברים העולה מכל הנ"ל:

התחייבות האב מכוח ההסכם אינה אלא בגובה הסכום שקיבל על עצמו שהוא סך 350 ל"י, ואי אפשר לתבוע ממנו מכוח ההסכם יותר מזה, ותהיה ההתייקרות כאשר תהא.

אולם יש מקום לתביעה מדין צדקה לפי הרגלו של הילד, ואם יתברר שזה למעלה מסכום הנ"ל, יהא צורך לאמוד את אפשרויות האב והאם, ובהתאם לזה להטיל על כל אחד מהם את הסכום העולה על סך הנ"ל, כל אחד לפי חלקו.

עפ"י יש לפסוק:

מחזירים את התיק לביה"ד שיברר את צרכיו הממשיים של הילד לפי הרגלו, וכן יברר את האפשרויות הכספיות של האב והאם ויפסוק בהתאם.

יצוין כי לבסוף הוחלט הלכה למעשה לדחות את שני הערעורים, כדעת הרוב.

סימן מג : חיוב חרש במזונות ילדיו

יש לעורר בנדון אם בכלל אפשר לחייב את המערער בתשלום מזונות לילדתו מכיון שהמערער והמשיבה שניהם הם חרשים-אלמים, ואין המערער בר-חיובא לכל דיני התורה.

כב' הגר"י ש אלישיב שליט"א פשיטא ל"י שאין בחרש חיוב מזונות גם עד גיל שש מתקני"ח כ"א מדין צדקה בלבד. ולעני"ד כגוונא דא יש בו החיוב מתקני"ח כמו בעלמא, איבי"ע סברא ואיבי"ע גמרא.

מסברא : מאחר דקיי"ל כתשו"י הרא"ש דגם בבא על הפנו"י חייב לזון הילדים (ע"א, ד) ושלא כמו שצידד הר"ן שהוא מחיוב האשה במזונות, הרי שחיוב זה אינו נובע ממה שהבעל מקבל ע"ע בנישואין אלא עצם האבהות מחייבת, א"כ כל שהוא בדין אבהות יש בו חיוב זה.

מגמרא : מהרמב"ם (פ"ב מאישות הי"ז) נראה שמפרש הא דמר עוקבא דמי שנשתטה בי"ד יורדין לנכסיו מיירי בפחות משש ומכח תקני"ח. ואף לפמ"ש הה"מ שם שגם דעתו לחיוב מזונות למעלה משש מדין צדקה, מ"מ עיקר המימרא דרב עוקבא הנ"ל מתפרשת ודאי לענין פחות משש, וכפי שהעתיק הר"מ להלכה זו. נראה מזה דלמרות שהוא שוטה יש עליו חיוב דתקני"ח. והנה הגריש"א רוצה לומר שהוא רק מכוח השעבוד שחל עליו טרם שנשתטה, אולם לפי"ז ה"י צריך לחלק בין שנולדו קודם שנשתטה לנולדו לאחר שנשתטה, שאז כבר אינו ב"ח גם בזמן הולדו, וחילוק זה לא מצינו. נוסף למה שמסברא לא מתקבל לומר שעם היולד הולד חל החיוב מיד למשך כל הזמן להשתעבד גם לאחר זמן שאינו בגדר חיובי.

ויותר מזה נ' להוכיח מהגירסא שברמב"ם הנ"ל לפי דפוס רומי, שהיא גם הגירסא שמביא הבי"י בסי' ע"א והיא : **וכן מי שנתנוהו בקולר** או נשתטה וכו', בדפוסים שלנו אין גירסא זו והבעל מגיה כ' בזה : ובדאי הוא טעות שנפל בספר כי אינו ענין לכאן ואינו בגמרא, ע"כ. אכן כנ"ל זוהי הגירסא שהיתה לפני הבי"י ולא העיר כלום בזה, ומש"כ המגיה שאינו ענין לכאן אינו מובן, שהרי זוהי אחת הצורות של יצא שלא לדעת בדומה לנשתטה, ובין שהיתה גירסא זו לפני הרמב"ם גם בגמרא בין שהוסיפה בדעתו הגדולה, עכ"פ נ' שבחדא מחתא מחתינה ושניהם דינם שוה בזה, ומי שנתנוהו בקולר ודאי שאין הבדל מתי שנולדו, שהרי גברא ב"ח הוא גם מעכשיו, א"כ כמו"כ מי שנשתטה אין הבדל בדבר, וגם כשנולדו לאחר שנשתטה בחיוב זה ישנו, ואעפ"י שעכשיו אינו בר דעת מ"מ חיוב מזונות של הבנים חל על נכסיו, וא"כ כש"כ וק"י חרש בניד"ד. וזהו לפי שיטת הרמב"ם, ולשיטת אידך ראשונים דמפרשי לדינא דמר עוקבא למעלה משש (ומפרשי שקושית הגמרא אינה מסתירת הברייתות לענין "דבר אחר" אלא מדין המזונות של הילדים, ע"י הפלאה ואילת אהבים מש"כ בשיטתם ושיטת הרמב"ם) מבואר בשט"מ דמשו"ה קשי"ל משתי הברייתות אהדדי ולא תירצו דהא דנאמר זנין בלמטה משש, והא דאין זנין למעלה משש, משום דלמטה משש פשיטא דחייב, דהרי"ז מתקני"ח. ואם נפרש הא דמר עוקבא רק בנולדו לו לפני כן ומצד דאז חל השעבוד עד שש, א"כ הרי חידוש גדול הוא, שלא נאמר כפי פשטות הסברא, דכל יום חיובו עמו, וא"כ ה"י אפשר לתרץ הסתירה באופן זה, דהברייתא המחייבת היא למטה משש ומכח חלות החיוב הקודם, והברייתא הפוטרת למעלה משש, או דהברייתא הפוטרת מיירי בנולדו לו לאחר שנשתטה דאז אין חיוב. אע"כ דאין חילוק בדבר, וחיוב המזונות שהוא לא מכוח הנישואין אלא מכח האבהות, וכנ"ל אין בו מקום לחלק בין שהוא בר דעת לאינו בר דעת, כיון שאינו נובע מצד התחייבות שהוא מקבל ע"ע. והנלע"ד כתבתי.

סימן מד : מזונות בנים גדולים, מציאתם ומעשי ידיהם

זהו ערעור מצד המערער, בתיק תש"ל 101, על החלטת ביה"ד האזורי ירושלים מיום כ"ט בטבת תש"ל (תיק תשכ"ח 1284/), בה הוחלט ברוב דעות בתורת פשרה כי על המשיב-המערער לשלם למערער-המשיבה סך של ארבעת אלפים ל"י בלבד, ובזה מסולקות תביעות שני הצדדים; וערעור מצד המשיב, בתיק תש"ל 1255, על החלטת ביה"ד האזורי הנ"ל ועל החלטה מיום כ"ג באדר א' תש"ל, לפיה המערער פטורה מלשלם פיצויים למשיב למשך התקופה שהוצא עיקול על הכסף בבנק ברקליס; הסך 400 ל"י שהושלם בביה"ד יוחזר למערער.

בית הדין דוחה טענת המערער שלפי הדין המבואר בחו"מ סי' ר"ע מעשה-ידי בתו שייכים לו, הואיל ולפי דבריו ה"י הסכם בינו לבינה שהיא תשלם לו עבור הוצאות כלכלתה, והוא זוקף זאת במלוה ותובע את פרעונם כעת ממנה, וכיון שלא פרנס אותה אלא תמורת תשלום שכן, ממילא לא חלה כאן תקנה של גדול הסמוך על שלחן אביו מע"י לאב.

אחרי העיון בחומר הראיות ובטענות הצדדים שבתיק, נראה לי שיש לדחות את הערעורים.

אין אב שזן בניו גדולים יכול לתבוע מהם אח"כ עבור המזונות, ואילו מע"י בפלוגתא דרבוותא תליא, ואין להוציא אם הבן מוחזק. וכמו שיבואר :

כתבו התוס' (ב"מ י"ב ע"ב, ד"ה רי"א) במ"ש ר' יוחנן וקיי"ל כוותיה, לדעת רוב הפוסקים, דגדול הסמוך על שלחן אביו מציאתו לאביו, והוא משום איבה :

דלא שייך איבה אלא בבנו **שדרכו לזונו תמיד וכו'** אבל אדם אחר מעלמא סמוך על שלחן חבירו חנם, כגון יתום וכיו"ב, אין סברא שתהא מציאתו לחבירו וכו'.

והיינו שבבן רגילות לזונו תמיד **בחנם**, וסתמא ע"ד **שלא לקבל** ממנו תשלום עבור המזונות הוא זן אותו; וע"כ ראו חכמים לנכון לתקן שתהא מציאתו של אביו "שכך היה נראה ישר לחכמים לשלם הטוב לעושה עמו טוב שמזין אותו אעפ"י שאינו חייב לפרנסו" (סמ"ע סי' ר"ע סק"ב). משא"כ במי שזן אחד **בחנם**, כלומר גם כשבפירוש אמר שזן אותו